

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

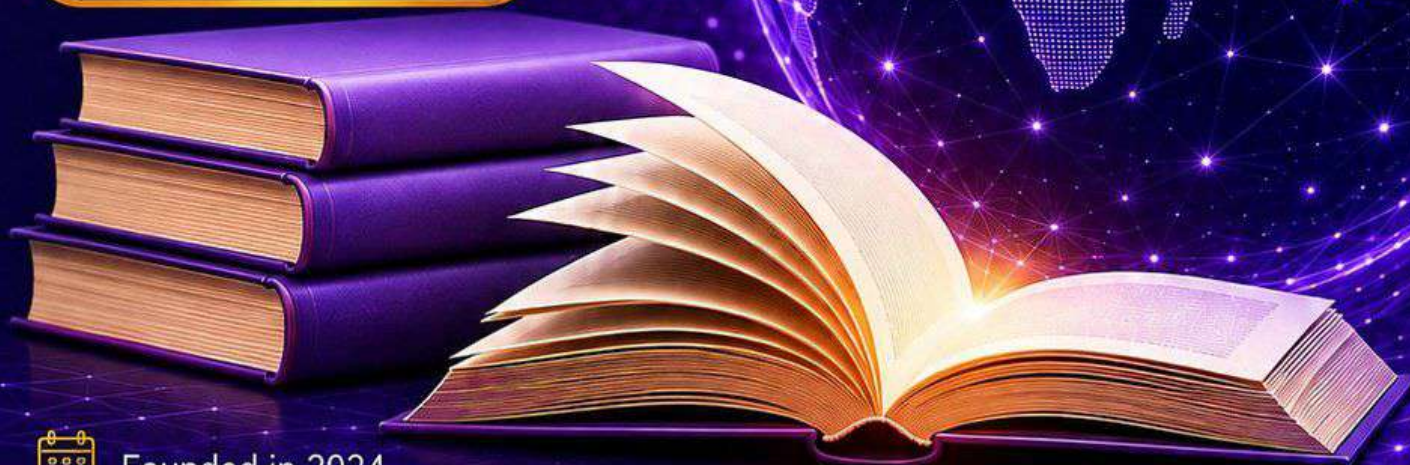
IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 8

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

INGLIZ BADIY MATNIDA OKKAZIONAL KOLLOKATSIYALARNING STILISTIK XUSUSIYATLARI VA FUNKSIONAL IMKONIYATLARI

Hamdamov Haydar Azamatovich

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti, dotsent.

e-mail: hamdamovhaydar@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3225-763X>

Annotatsiya.

Maqolada ingliz badiiy matnida okkazional kollokatsiyalarning stilistik xususiyatlari va funksional imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda okkazional kollokatsiyalar muallif tomonidan kontekstda yaratiladigan noodatiy soʻz birikmalari sifatida qaraladi. Ularning metafora, metonimiya, epitet va oksyumoron asosida shakllanishi original misollar orqali yoritilgan. Maqolada *glass-cold morning*, *paper-thin courage*, *honeyed cruelty*, *clock-heavy silence*, *velvet-dark fear* kabi kollokatsiyalar tahlil qilinib, ularning obrazlilik, semantik zichlik va emotsional taʼsir yaratishdagi oʻrni koʻrsatilgan. Tadqiqot natijalariga koʻra, okkazional kollokatsiyalar emotsional-ekspressiv, perifrazik, amplifikativ va kontrastiv funksiyalarni bajaradi. Bunday birliklar badiiy matnda muallif uslubini ifodalash, oʻquvchi idrokini faollashtirish va matnning estetik taʼsirini kuchaytirishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit soʻzlar: okkazional kollokatsiya, stilistika, metafora, metonimiya, epitet, oksyumoron, emotsional-ekspressiv funksiya.

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ И ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ОККАЗИОНАЛЬНЫХ КОЛЛОКАЦИЙ В АНГЛИЙСКОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ

Хамдамов Хайдар Азаматович

Университет информационных технологий и менеджмента, доцент.

Аннотация.

В статье анализируются стилистические особенности и функциональные возможности окказиональных коллокаций в английском художественном тексте. Окказиональные коллокации рассматриваются как необычные словосочетания, создаваемые автором непосредственно в определённом контексте. Их формирование на основе метафоры, метонимии, эпитета и оксюморона раскрывается посредством оригинальных примеров. В статье анализируются такие коллокации, как *glass-cold morning*, *paper-thin courage*, *honeyed cruelty*, *clock-heavy silence*, *velvet-dark fear*, и определяется их роль в создании образности, семантической насыщенности и эмоционального воздействия. Результаты исследования показывают, что окказиональные коллокации выполняют эмоционально-экспрессивную, перифразическую, ампликативную и контрастивную функции. Такие единицы имеют важное значение для выражения авторского стиля, активизации читательского восприятия и усиления эстетического воздействия художественного текста.

Ключевые слова: окказиональная коллокация, стилстика, метафора, метонимия, эпитет, оксюморон, эмоционально-экспрессивная функция.

SYN STYLISTIC FEATURES AND FUNCTIONAL POTENTIAL OF OCCASIONAL COLLOCATIONS IN ENGLISH LITERARY TEXTS

Hamdamov Haydar Azamatovich

University of Information Technology and Management, Associate Professor.

Abstract.

The article analyzes the stylistic features and functional potential of occasional collocations in English literary texts. Occasional collocations are regarded as unconventional word combinations created by an author within a specific context. Their formation through metaphor, metonymy, epithet, and oxymoron is illustrated with original examples. The article analyzes such collocations as *glass-cold morning*, *paper-thin courage*, *honeyed cruelty*, *clock-heavy silence*, and *velvet-dark fear*, highlighting their role in creating imagery, semantic density, and emotional impact. The findings demonstrate that occasional collocations perform emotive-expressive, periphrastic, amplificative, and contrastive functions. Such units play an important role in expressing an author's individual style, activating readers' perception, and enhancing the aesthetic impact of literary texts.

Keywords: occasional collocation, stylistics, metaphor, metonymy, epithet, oxymoron, emotive-expressive function.

Kirish. Tilning muhim vazifalaridan biri emotsional-ekspressiv mazmunni ifodalashdir. Ayniqsa, badiiy matnda yozuvchi voqelikni oddiy tasvirlash bilan cheklanmaydi, balki o'quvchi idrokiga ta'sir ko'rsatadigan, obrazli va kutilmagan ifodalar yaratishga intiladi. Shu jarayonda okkazional kollokatsiyalar, ya'ni muallif tomonidan muayyan kontekstda yaratilgan noodatiy so'z birikmalari alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday birliklar til me'yoridan mutlaq chetga chiqish emas, balki mavjud leksik-semantik imkoniyatlarning ijodiy qayta tashkil etilishi sifatida namoyon bo'ladi. Okkazional kollokatsiyalar badiiy matnda ekspressivlikni kuchaytirish, obrazni yangilash, kulgi yoki kinoya hosil qilish, predmet yoki holatga muallifona baho berish vazifalarini bajaradi. Ular ko'pincha metafora, metonimiya, epitet, oksyumoron, semantik kontrast yoki komponentlarning noodatiy birlashuvi asosida yuzaga keladi. Masalan, *paper-thin silence*, *hospital-white smile*, *clockwork patience*, *sugar-coated cruelty*, *winter-heavy voice* kabi birikmalar an'anaviy kollokatsion me'yorga to'liq mos kelmaydi, biroq kontekstda muayyan obraz, baho va hissiy ta'sirni hosil qiladi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, zamonaviy ingliz badiiy matnda individual-mualliflik uslubi ko'pincha aynan noodatiy kollokatsiyalar orqali yuzaga chiqadi. O'quvchi bunday birliklarni idrok etishda nafaqat lug'aviy ma'noga, balki shaxsiy tajriba, madaniy bilim, kontekst va assotsiativ tafakkurga ham tayanadi. Demak, okkazional kollokatsiyalar faqat leksik hodisa emas, balki kognitiv va stilistik hodisa sifatida ham o'rganilishi kerak. Tadqiqot muammosi okkazional kollokatsiyalarning badiiy matndagi stilistik vazifalarini aniqlash bilan bog'liq. An'anaviy kollokatsiyalar odatda barqaror, takrorlanuvchi va me'yoriy birikmalar sifatida qaralsa, okkazional kollokatsiyalar muallifning individual uslubiy tanlovi natijasida shakllanadi. Shu bois ularning semantik tuzilishi, obrazlilik darajasi, ekspressiv funksiyasi va kontekstual talqini alohida tahlilni talab qiladi. Maqolaning maqsadi ingliz badiiy matnda okkazional kollokatsiyalarning stilistik shakllanish usullari va funksional imkoniyatlarini tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun okkazional kollokatsiya tushunchasini izohlash, ularning metaforik, metonimik, epitetik va kontrastiv asosda shakllanishini ko'rsatish, misollar asosida bunday birliklarning emotsional-ekspressiv, perifrazik, amplifikativ va kontrastiv funksiyalarini tahlil qilish hamda okkazional kollokatsiyalarning badiiy matnning estetik ta'siridagi o'rnini aniqlash nazarda tutiladi.

Maqolada okkazional kollokatsiyalar tayyor matndan olingan an'anaviy misollar orqali emas, balki muallif tomonidan yaratilgan yangi misollar asosida tahlil qilinadi. Bu yondashuv kollokatsion noodatiylikning qanday semantik mexanizmlar orqali yuzaga kelishini aniqroq ko'rsatish imkonini beradi. Tadqiqotning nazariy ahamiyati okkazional kollokatsiyalarni stilistika, frazeologiya va kognitiv semantika kesishmasida tahlil qilish bilan belgilanadi. Amaliy ahamiyati esa tadqiqot natijalaridan ingliz badiiy matnini tahlil qilishda, tarjima amaliyotida, stilistika darslarida va akademik yozuvda obrazli birliklarni sharhlashda foydalanish mumkinligi bilan izohlanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Okkazional kollokatsiyalarni o'rganish zamonaviy tilshunoslikda stilistika, frazeologiya, leksikologiya va kognitiv semantika kesishmasida shakllangan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. An'anaviy kollokatsiyalar odatda til tizimida barqarorlashgan, takroriy qo'llanishga ega bo'lgan birliklar sifatida talqin qilinsa, okkazional kollokatsiyalar muallifning individual nutqiy ijodi natijasida yuzaga keladi. Bunday birliklar, ayniqsa, badiiy matnda obrazlilik, ekspressivlik va uslubiy yangilik yaratish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Tilshunoslikda kollokatsiya tushunchasi dastlab so'zlarning odatiy birga kelishi bilan bog'liq holda izohlangan. Frazeologik yondashuvda esa kollokatsiyalar erkin so'z birikmalari va idiomatik birliklar oralig'idagi hodisa sifatida ko'riladi. Biroq badiiy matnda uchraydigan okkazional kollokatsiyalar bu tasnifdan qisman chetga chiqadi, chunki ular doimiy leksik me'yorga emas, balki muallifning kontekstual maqsadiga bo'ysunadi. Shu jihatdan ular til tizimidagi mavjud imkoniyatlardan foydalanib, yangi obraz va baholash effektini hosil qiladi. Stilistik tadqiqotlarda okkazional kollokatsiyalar ko'pincha metafora, metonimiya, epitet, oksyumoron va semantik kontrast asosida shakllanishi ta'kidlanadi. Okkazional kollokatsiyalarning muhim qismi metaforik ko'chirish orqali hosil bo'ladi, ya'ni bir predmet yoki holatga xos belgi boshqa predmetga ko'chiriladi va shu orqali noodatiy obraz yaratiladi. Bunday birliklar o'quvchi idrokida kutilmagan assotsiatsiya uyg'otadi va matnning estetik ta'sirini kuchaytiradi.

Metaforik yondashuv okkazional kollokatsiyalarning obrazlilik darajasini tushuntirishda muhimdir. Masalan, muallif oddiy "sovuq ovoz" yoki "xira xona" kabi birikmalar o'rniga *frost-bitten voice*, *dust-sleeping room*, *needle-sharp silence* kabi noodatiy birliklardan foydalanishi mumkin. Bunday kollokatsiyalarda predmetga bevosita xos bo'lmagan belgi ko'chiriladi, natijada tasvir oddiy tavsifdan ko'ra kuchliroq hissiy ta'sir hosil qiladi [2: 67–81]. Metonimik asosda yaratilgan okkazional kollokatsiyalar esa predmet yoki holatning bevosita o'zini emas, unga yaqin bo'lgan belgi, material, rang, shakl yoki tajriba orqali tasvirlaydi. Bunda rang, jismoniy holat va maishiy tajribaga asoslangan metonimik birliklarda o'quvchining kundalik bilimlari va assotsiativ tajribasi ishga tushadi. Masalan, *rust-coloured evening*, *milk-glass moon*, *ink-stained mood* kabi birliklar predmetni bevosita nomlamaydi, balki unga aloqador sezgi va tasavvurlar orqali obraz yaratadi.

Epitet okkazional kollokatsiyalarni shakllantirishda eng faol stilistik vositalardan biri hisoblanadi. Epitet yordamida predmet yoki holatga qo'shimcha baho beriladi, uning belgisi kuchaytiriladi yoki yangi muallifona rakursdan ko'rsatiladi. Epitet predmet belgisini kuchaytirib, noodatiy tasvir yaratadi yoki o'quvchining e'tiborini jalb qiladi. Masalan, *brutally neat handwriting*, *nervously polite smile*, *ceremonially empty room* kabi birliklarda sifatlovchi komponent oddiy belgini emas, balki muallifning baholovchi munosabatini ham ifodalaydi. Oksyumoron asosida yaratilgan okkazional kollokatsiyalar esa mantiqan zid yoki mos kelmaydigan birliklarning birikishi orqali yuzaga keladi. Bunday kollokatsiyalar o'quvchida kutilmaganlik, ichki ziddiyat yoki kinoyaviy effekt hosil qiladi. Masalan, *deafening whisper*, *warm cruelty*, *bright darkness*, *peaceful panic* kabi birikmalar odatiy semantik moslikni buzadi.

Natijada matnda kontrast kuchayadi va tasvirlangan holatning murakkabligi yanada aniqroq seziladi.

Tadqiqotlarda okkazonal kollokatsiyalarning funksional jihatlari ham muhim o'rin tutadi. Bunday birliklar emotsional-ekspressiv, perifrazik, amplifikativ va kontrastiv funksiyalarni bajarishi mumkin. Emotsional-ekspressiv funksiya obrazlilik, baholash va hissiy ta'sirni kuchaytiradi. Perifrazik funksiya mavjud oddiy ifoda o'rniga yangiroq, muallifona va ko'proq ma'no yuklangan birlikni qo'llashda namoyon bo'ladi. Amplifikativ funksiya semantik belgining kuchaytirilishi yoki takroriy ma'no qatlamlari orqali yuzaga chiqadi. Kontrastiv funksiya esa mantiqan zid komponentlarni birlashtirish orqali hosil qilinadi. Shu asosda aytish mumkinki, okkazonal kollokatsiyalar badiiy matnda faqat bezak elementi emas, balki muallif tafakkuri, uslubiy pozitsiyasi va matnning estetik qurilishini belgilovchi muhim birliklardir. Ular o'quvchini tayyor ma'noni qabul qilishga emas, balki kontekst, assotsiatsiya va semantik ko'chishlar asosida yangi ma'noni dekodlashga undaydi. Demyankov ta'kidlaganidek, matnni to'liq anglash uchun muallif va o'quvchi o'rtasida ma'lum "kognitiv tizim"ning umumiyliigi zarur bo'ladi [1: 17–33]. Mavjud tadqiqotlarda okkazonal kollokatsiyalarning stilistik vositalar orqali shakllanishi yetarli darajada yoritilgan bo'lsa-da, ularning original kontekstlarda qanday ishlashi, bir nechta funksiyani bir vaqtning o'zida bajarishi va tarjimada qanday berilishi hali ham dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, badiiy matnda yaratilgan noodatiy kollokatsiyalarning o'zbek tiliga tarjimasida obrazlilik, ekspressivlik va semantik zichlikni saqlash masalasi alohida tadqiqotni talab qiladi.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda ingliz badiiy uslubiga xos okkazonal kollokatsiyalarni tahlil qilish uchun amaliy tahlil modeli ishlab chiqildi. Asosiy material sifatida maqola doirasida quyidagi inglizcha kollokatsiyalarni ko'rib chiqamiz: *glass-cold morning*, *paper-thin courage*, *honeyed cruelty*, *clock-heavy silence*, *velvet-dark fear*, *rust-sweet memory*, *ceremonially empty smile*, *thunder-soft voice*, *knife-bright glance*, *cotton-soft anger*. Ushbu birliklar mavjud matndan aynan olinmadi, balki badiiy matnda uchrashi mumkin bo'lgan muallifona kollokatsiyalar modeli asosida yaratildi. Tahlil jarayonida har bir kollokatsiya uch bosqichda o'rganildi. Birinchi bosqichda kollokatsiyaning tarkibiy modeli aniqlandi. Bunda birikma sifat + ot, ravish + sifat + ot yoki qo'shma sifat + ot shaklida kelishi tekshirildi. Masalan, *paper-thin courage* birikmasi sifat + ot modeliga kiradi. *Ceremonially empty smile* esa ravish + sifat + ot modeli asosida shakllangan. Ikkinchi bosqichda kollokatsiyaning semantik mosligi tekshirildi. Bunda komponentlarning odatiy ma'nosi bilan kontekstdagi yangi ma'nosi solishtirildi. Masalan, *paper-thin* odatda jismoniy predmetning juda yupqaligini bildiradi. Ammo *paper-thin courage* birikmasida bu belgi mavhum tushuncha — *courage* so'ziga ko'chiriladi. Natijada jasoratning kuchsiz, mo'rt va tez yo'qoluvchi holati ifodalanadi. Bu holat okkazonal kollokatsiyalarda semantik ko'chish orqali yangi obraz yaratilishini ko'rsatadi [2: 67–81]. Uchinchi bosqichda har bir kollokatsiyaning stilistik vositasi belgilandi.

Jadval 1.1. Tahlil quyidagi mezonlar asosida olib borildi:

Okkazonal kollokatsiya	Shakllanish usuli	Qisqa izoh
glass-cold morning	Metafora	Tongning sovuqligi shisha kabi tiniq, qattiq va hissiz tasvirlanadi.
paper-thin courage	Metafora	Jasoratning zaifligi jismoniy yupqalik belgisi orqali beriladi.
honeyed cruelty	Oksyumoron	Shirinlik va shafqatsizlik birikib, ikki qarama-qarshi ma'no hosil qiladi.
clock-heavy silence	Metonimik-metaforik ko'chish	Sukunat vaqtning og'ir o'tishi orqali ifodalanadi.
velvet-dark fear	Epitet	Qo'rquv yumshoq, lekin chuqur va bosimli holat sifatida tasvirlanadi.
rust-sweet memory	Metafora	Xotira eskirgan, ammo yoqimli hissiy rangga ega obrazda beriladi.
ceremonially empty smile	Epitet	Tabassum tashqi jihatdan rasmiy, ichki jihatdan esa samimiysiz sifatida ifodalanadi.
thunder-soft voice	Oksyumoron	Kuchli va yumshoq belgilar birlashtirilib, murakkab ovoz obrazi yaratiladi.
knife-bright glance	Metafora	Nigohning keskinligi pichoq yorqinligi va o'tkirliigi orqali ifodalanadi.
cotton-soft anger	Oksyumoron	G'azab yumshoq shaklda namoyon bo'lsa-da, ichki keskinlikni saqlaydi.

Keyingi amaliy bosqichda kollokatsiyalarning funksiyasi aniqlandi. Fayldagi yondashuvga tayangan holda okkazonal kollokatsiyalar to'rt asosiy funksional guruh bo'yicha tahlil qilindi: emotsional-ekspressiv, perifrazik, amplifikativ va kontrastiv funksiyalar. Faylda ham okkazonal kollokatsiyalarning aynan shu funksional tasnifi berilgan bo'lib, ular badiiy matnda obrazlilik, kuchaytirish, muallifona qayta nomlash va qarama-qarshi ma'nolarni birlashtirish vazifalarini bajarishi ko'rsatiladi. *Glass-cold morning*, *velvet-dark fear*, *knife-bright glance* kabi birliklar emotsional-ekspressiv funksiya doirasida baholandi, chunki ular predmet yoki holatga kuchli hissiy rang beradi. *Clock-heavy silence* va *ceremonially empty smile* perifrazik funksiya bajaradi, chunki ular oddiy *long silence* yoki *fake smile* kabi ifodalar o'rniga obrazli va semantik jihatdan zichroq muallifona variantni taklif qiladi. *Paper-thin courage* va *rust-sweet memory* amplifikativ funksiya bilan bog'liq, chunki ular asosiy belgini kuchaytirib, qo'shimcha semantik qatlam yaratadi. *Honeyed cruelty*, *thunder-soft voice*, *cotton-soft anger* esa kontrastiv funksiya bajaradi, chunki ularda mantiqan zid

belgilar birlashtiriladi.

Har bir misol kontekstual talqin asosida baholandi. Chunki okkazonal kollokatsiyaning ma'nosi alohida so'zlar yig'indisi orqali emas, balki kontekstda ochiladi. Masalan, *honeyed cruelty* birikmasi alohida olinganda qarama-qarshi ma'noli komponentlardan iborat. Ammo badiiy kontekstda u tashqi jihatdan muloyim, ichki jihatdan esa zararli munosabatni ifodalashi mumkin. Bunday birlikni tushinishda o'quvchi muallif yaratgan obrazni dekodlaydi va o'z kognitiv tajribasiga tayanadi [1: 23–24]. Shu tarzda tadqiqotda har bir okkazonal kollokatsiya tarkibiy modeli, semantik ko'chish turi, stilistik vositasi, kontekstual ma'nosi va funksional vazifasi asosida tahlil qilindi. Bunday yondashuv kollokatsiyalarni umumiy nazariy ta'riflash bilan cheklanmay, ularning badiiy matnda qanday ishlashini aniq misollar orqali ko'rsatish imkonini beradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, okkazonal kollokatsiyalar badiiy matnda oddiy tasvirni yangilash, predmet yoki holatga muallifona baho berish, obrazni kuchaytirish va o'quvchida kutilmagan assotsiatsiya hosil qilish uchun xizmat qiladi. Metaforik okkazonal kollokatsiyalarda bir predmet yoki holatga xos belgi boshqa predmetga ko'chiriladi. Bunda o'quvchi ifodani to'g'ridan-to'g'ri emas, balki obrazli ma'no orqali qabul qiladi. Masalan, *glass-cold morning* birikmasida *glass* komponenti tongning sovuqligini oddiy harorat belgisi sifatida emas, balki shishaga xos tiniqlik, qattqlik va hissizlik orqali tasvirlaydi. Bu yerda tong faqat sovuq emas, balki "shaffof, keskin va noinsoniy" muhit sifatida idrok etiladi. Oddiy *cold morning* ifodasiga nisbatan *glass-cold morning* ko'proq estetik va psixologik ta'sirga ega. *Paper-thin courage* birikmasida esa jismoniy yupqalik mavhum tushuncha — jasoratga ko'chiriladi. Natijada jasoratning zaif, mo'rt va tashqi bosim ostida tez yo'qoladigan holati ifodalanadi. Bu kollokatsiya oddiy *weak courage* ifodasidan farqli ravishda obrazli va emotsional jihatdan kuchliroqdir. Yana bir misol — *knife-bright glance*. Bu birikmada nigohning yorqinligi va keskinligi pichoq obrazi orqali beriladi. *Knife* komponenti faqat yorqinlikni emas, balki xavf, kesish, og'riq va tahdid semalarini ham faollashtiradi. Shu sababli kollokatsiya o'quvchida sovuq, keskin va bezovta qiluvchi nigoh obrazini yaratadi.

Metonimik kollokatsiyalarda predmet yoki holat bevosita nomlanmaydi, balki unga yaqin bo'lgan rang, material, sezgi yoki tajriba orqali ifodalanadi. Masalan, *rust-sweet memory* birikmasida *rust* eskirish, vaqt o'tishi va xiralashish semalarini beradi, *sweet* esa xotiraning yoqimli hissiy tomonini ko'rsatadi. Natijada kollokatsiya bir vaqtning o'zida eski, biroz og'riqli, ammo yoqimli xotira obrazini hosil qiladi. *Clock-heavy silence* birikmasida sukunat vaqt orqali tasvirlanadi. Bu yerda *clock* metonimik tarzda vaqtning sekin o'tishini, *heavy* esa ruhiy bosimni bildiradi. Oddiy *long silence* ifodasidan farqli ravishda bu kollokatsiya sukunatning cho'zilishini emas, balki uning ichki og'irligini ham ko'rsatadi. *Ink-stained mood* birikmasida kayfiyat siyoh dog'i orqali tasvirlanadi. Siyohning ketishi qiyin bo'lgan izi salbiy hissiyotning ongda uzoq saqlanishini anglatadi. Bu yerda metonimiya va metafora birgalikda ishlaydi.

Epitetli okkazonal kollokatsiyalar predmet yoki holatga qo'shimcha baho beradi. Bunday birliklarda aniqllovchi komponent oddiy belgini emas, balki muallifning munosabatini ham ifodalaydi. Masalan, *ceremonially empty smile* birikmasida tabassum tashqi jihatdan rasmiy va tartibli, ichki jihatdan esa samimiyatsiz sifatida ko'rsatiladi. *Ceremonially* komponenti tabassumning tabiiy emas, marosimiy va majburiy ekanini bildiradi. *Velvet-dark fear* birikmasida qo'rquv qorong'ilik va yumshoq material bilan bog'lanadi. Bu yerda *velvet* qo'rquvning ochiq tajovuzkor emas, balki sekin, jim va ichkaridan bosib keluvchi holat ekanini ko'rsatadi. Natijada qo'rquv oddiy salbiy emotsiya emas, balki estetik jihatdan murakkab psixologik holat sifatida tasvirlanadi. *Brutally neat handwriting* birikmasida esa "tartibli yozuv" kutilmagan ravishda *brutally* komponenti bilan kuchaytiriladi. Natijada yozuvning haddan tashqari mukammalligi, qattiq nazorat va sovuq intizom bilan bog'liq obraz yuzaga keladi.

Oksymoronli okkazonal kollokatsiyalarda mantiqan zid yoki bir-biriga mos kelmaydigan komponentlar birlashtiriladi. Bu usul o'quvchida kutilmaganlik va ichki ziddiyat hissini uyg'otadi. Masalan, *honeyed cruelty* birikmasida *honeyed* yumshoqlik, shirinlik va yoqimlilikni bildiradi, *cruelty* esa shafqatsizlikni ifodalaydi. Bu kollokatsiya tashqi jihatdan muloyim, ammo mohiyatan zararli munosabatni tasvirlaydi. *Thunder-soft voice* birikmasida kuch va yumshoqlik birlashtirilgan. *Thunder* ovozning ichki qudratini, *soft* esa uning past, sokin yoki nazoratli shaklda ifodalanishini bildiradi. Bunday kollokatsiya bir vaqtning o'zida bosimli va muloyim ovoz obrazini yaratadi. *Cotton-soft anger* birikmasida g'azab odatda keskin va portlovchi holat sifatida tasavvur qilinadi, ammo *cotton-soft* komponenti uni tashqi jihatdan yumshoq ko'rsatadi. Bunda yashirin, bosilgan yoki nazorat ostidagi g'azab ifodalanadi.

Jadval 1.2. Tahlil qilingan okkazonal kollokatsiyalar to'rt asosiy funksional guruhga ajratildi:

Funksiyasi	Misollar	Izoh
Emotsional-ekspressiv	<i>glass-cold morning, knife-bright glance, velvet-dark fear</i>	Obrazlilik va hissiy ta'sirni kuchaytiradi.
Perifrazik	<i>clock-heavy silence, ceremonially empty smile</i>	Oddiy ifoda o'rniga muallifona, semantik jihatdan zichroq variant beradi.
Amplifikativ	<i>paper-thin courage, rust-sweet memory, brutally neat handwriting</i>	Belgini kuchaytiradi yoki unga qo'shimcha semantik qatlam qo'shadi.
Kontrastiv	<i>honeyed cruelty, thunder-soft voice, cotton-soft anger</i>	Ichki qarama-qarshilik hosil qiladi.

Ayrim hollarda bitta okkazonal kollokatsiya bir nechta funksiyani bajarishi mumkin. Masalan, *honeyed cruelty* birikmasi, bir tomondan, kontrastiv funksiya bajaradi, chunki unda "shirinlik" va "shafqatsizlik" semalari to'qnashadi. Ikkinchi tomondan, u emotsional-ekspressiv funksiya ham bajaradi, chunki o'quvchida kuchli hissiy reaksiya uyg'otadi. Xuddi shuningdek, *clock-heavy silence* perifrazik funksiya bilan birga amplifikativ funksiyani ham bajaradi. U oddiy *long*

silence o'rnini bosadi va sukunatning nafaqat davomiyligini, balki uning bosimli, ruhiy jihatdan og'ir holatini ham kuchaytiradi. Umuman, tahlil natijalari okkazional kollokatsiyalarning badiiy matnda ko'p qatlamli ma'no yaratishini ko'rsatadi. Ular predmet yoki holatni oddiy nomlash bilan cheklanmaydi, balki muallifning bahosi, hissiy munosabati va individual uslubini ham ifodalaydi. Bunday birliklarni to'liq anglash uchun o'quvchi kontekstni, obrazli ko'chishni va muallif yaratgan kognitiv maydonni anglay olishi kerak [1: 23–24].

XULOSA

Olib borilgan tahlil okkazional kollokatsiyalar badiiy matnda muhim stilistik vosita sifatida xizmat qilishini ko'rsatdi. Ular oddiy so'z birikmalaridan farqli ravishda muallifning individual tasvir uslubini, baholovchi munosabatini va obraz yaratish mahoratini namoyon qiladi. Bunday kollokatsiyalar ko'pincha metafora, metonimiya, epitet va oksyumoron asosida shakllanib, matnda kutilmaganlik, obrazlilik va emotsional ta'sirni kuchaytiradi. Misollar shuni ko'rsatadiki, okkazional kollokatsiyalar bir vaqtning o'zida bir nechta semantik qatlamni mujassamlashtira oladi.

Shuningdek, tahlil shuni ko'rsatdiki, bitta okkazional kollokatsiya faqat bitta funksiya bilan cheklanib qolmaydi. Demak, okkazional kollokatsiyalar ko'p funktsiyali, semantik jihatdan zich va kontekstga kuchli bog'langan birliklardir. Bunday birliklarni to'liq tushunish uchun o'quvchi muallif yaratgan obrazni, kontekstual ishoralarni va semantik ko'chish mexanizmini dekodlashi kerak. Bu jarayonda muallif va o'quvchi o'rtasidagi umumiy kognitiv tajriba muhim ahamiyatga ega. Shu sababli okkazional kollokatsiyalar faqat stilistik bezak emas, balki badiiy matnning estetik, semantik va pragmatik mazmunini shakllantiruvchi faol vosita hisoblanadi.

Umuman olganda, okkazional kollokatsiyalarni tahlil qilish badiiy matnning ichki ma'no qatlamlarini chuqurroq ochishga yordam beradi. Ular muallifning individual uslubini, obraz yaratish strategiyasini va o'quvchiga ta'sir ko'rsatish mexanizmini aniqlashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Kelgusida bunday kollokatsiyalarni tarjima jarayonida berish, ularning o'zbek tilidagi muqobillarini yaratish va turli yozuvchilar uslubida qiyosiy o'rganish dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 17–33.
2. Коршунова А. В., Влавацкая М. В. Оказиональные коллокации и способы их образования // Вестник Тюменского государственного университета. Гуманитарные исследования. Humanitates. – 2017. – Т. 3, № 4. – С. 67–81.
3. Черноусова А. О. Тенденции развития комбинаторики лексических единиц в современном английском языке: дис. ... канд. филол. наук. – Москва, 2019.
4. Cambridge Dictionary. – Cambridge: Cambridge University Press.
5. Collins Online Dictionary. – HarperCollins Publishers.
6. Merriam-Webster Dictionary. – Merriam-Webster Incorporated.
7. Oxford Learner's Dictionaries. – Oxford: Oxford University Press.